

Ю В І Л Е І

ЛІТОПИСЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ СЛОВАЧЧИНИ

(до 90-річчя від дня народження М.П. Романа)

Так можна назвати Михайла Петровича Романа, якому 1 листопада 2020 року виповнилося 90 літ. Народився він у селі Кобильниці, що на Пряшівщині. Його батько, заробивши гроші у лісах і шахтах Канади, купив землю у рідному селі, важко працював на ній, щоб прогодувати родину з п'ятьма дітьми.

Початкову школу зі словацькою мовою навчання М. Роман закінчив у своєму селі, до речі, селяни Кобильниці словацької мови не знали. Вже у першому класі Михайло відчув потяг до писаного слова. Оскільки у селі не було бібліотеки, читав календарі, старі книжки та часописи.

Після закінчення горожанки М. Роман вступив до Пряшівської руської учительської семінарії. З 1950 року учителював, працював директором Народної школи з українською мовою навчання, референтом Управління освіти, науки та мистецтва, головним інспектором українських шкіл у Братиславі.

У 1952 році М. Роман вступив на педагогічний факультет Словацького інституту в Кошице, де відкрили спеціальність «українська та словацька мова». Згодом педагогічний факультет перевели з Кошице до Пряшева. У 1953 році він узяв участь у конкурсі на навчання в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка. У 1958 році з відзнакою закінчив українське відділення філологічного факультету. Роки навчання в Києві були, за його словами, «чудовими і незабутніми». Тут удосконалив знання української мови, зустрів прекрасних людей, яких не забуває і сьогодні згадає добрими, вдячними словами. Багато з них стали його друзями. Серед них професори А. Іщук, Г. Сидоренко, І. Кириченко, П. Плющ, І. Тоцька, Є. Кирилюк, О. Білецький, І. Білодід, С. Крижанівський, А. Мальяренко, Л. Новиченко, О. Мишанич.

У Києві йому поталанило познайомитися з відомими письменниками: Д. Павличком, М. Бажаном, В. Сосюрою, Є. Мушкетиком, А. Малишком, І. Драчем, М. Сингаївським, О. Лупієм. Незабутнє враження справила на М. Романа зустріч із О. Гончаром, про якого і сьогодні згадає з шаною і вдячністю. Щасливий, що побував у його робочому кабінеті, мав можливість слухати цікаві розповіді відомого письменника про пережите під час війни (відступ, полон, концтабір), роботу над романами «Прапорноносці» і «Собор». За досягнення на ниві науки щиро вдячний С. Крижанівському, Л. Новиченку, О. Мишаничу. М. Роман називає Україну своєю другою батьківщиною.

Після закінчення Київського державного університету М. Роман повернувся на філологічний факультет педагогічного інституту у Пряшеві. Тут

розпочалася його робота на посаді викладача. У 1964 році він захистив кандидатську дисертацію на тему «Радянська література Словаччини 30-х рр. ХХ століття». У 1972 році йому присвоїли звання доцента кафедри історії української літератури.

У пряшівський період М. Роман став активним учасником літературного процесу. Важко назвати українського письменника Словаччини, якого б він обійшов своєю увагою. М. Роман постійно намагався залучати українську літературу Словаччини у чехословацький літературний процес, знайомив словацьких, чеських і угорських читачів із досягненнями рідної культури.

Як голова спілки українських письменників (1975–1990) дбав про виховання літературної зміни, разом із редакцією «Дукля» організував семінари для молодих авторів.

Коло наукових інтересів М. Романа вражає різноманітністю, у його творчому доробку 20 монографій, сотні літературно-критичних оглядів, портретів, рецензій, ювілейних статей. До написання відгуків і рецензій його заохотили письменники Ф. Лазорин і Ф. Іванчов, які працювали редакторами журналів «Дукля» і «Дружно вперед». М. Роман щиро зізнається, що в його ранніх рецензіях було чимало учнівського, наївного, вульгарно-соціологічного. Це була данина тій добі, зрозуміло, що кожен із нас є в'язнем свого часу.

У літературознавчому набутку М. Романа літературні портрети «Федір Лазорик. Життя і творчість» (1974), «Життя і творчість Федора Іванчова» (1976), «Шляхи до пізнання творчості Сергія Макари» (2015), «Художній світ Сергія Макари» (2019), збірник «Літературні портрети українських письменників Чехословаччини» (1989), статті «Шляхи літератури українців Чехословаччини після 1945 року» (1979), «Деякі особливості розвитку художньої літератури русинів-українців у трикутнику словацько-українсько-польського пограниччя у ХХ столітті» (1981).

М. Роман писав багато, так у журналі «Дукля» у четвертому номері за 1971 рік є три його публікації «Завдання художньої літератури», «Нестор української радянської прози», «Із виступу Олеса Гончара на VI з'їзді письменників України». У літературно-критичних статтях він часто порушував питання традицій і новаторств. Творчість Івана Мацинського, Софії Макари, Мілана Бобака, Єви Бісс, Василя Дацея, Степана Ганушина, Федора Іванчова, Івана Прокіпчача, Михайла Шмайди. М. Роман аналізує у контексті української літератури Словаччини. Аналізуючи творчий доробок Є. Бісс, М. Шмайди, М. Роман вдало послуговується біографічним

методом. У рецензії «Від першої особи» на збірку П. Колісника вказує на багатство образів, зауважує, що письменник здебільшого змальовує реалії України, а не Пряшівщини чи Словаччини, бо народився і значну частину життя прожив в Україні.

Свою літературно-критичну спадщину М. Роман представив у збірнику «Література і час» (1985), «Українська література Словаччини очима рецензента» (2016). Він ніколи не вважав свої оцінки творів єдино правильними і бездоганними. Розуміє, що з'являться інші думки про твори, які він оцінював. На думку М. Романа, сьогоднішнім дослідникам легше, бо вони не зв'язані вимогами комуністичної партійності і соціалістичного реалізму.

У передмові до збірника своїх статей, розвідок, рецензій «Українська література Словаччини очима рецензента» М. Роман зізнався, коли писав рецензії, намагався зацікавити читача творчістю письменника, допомогти йому зорієнтуватися у літературі, не нав'язуючи своїх поглядів. Тепер він бачить у творах, які оцінював раніше, те, чого не помічав. Це відчуття закономірне, повторне читання текстів нерідко викликає думки, відмінні від попередніх. У різні часи історії рецензії, зміст творів постають у нових інтерпретаціях.

М. Роман завжди намагався знайти у творі передусім позитивне і на ньому будувати свої висновки, писав, що «часто толерував певні прорахунки і навіть їх не згадував», вважав, «що позитивні захоплення принесуть авторові більше користі».

Наукові інтереси М. Романа не обмежуються українською літературою Словаччини. Він прорецензував чимало книжок письменників і літературознавців Закарпаття. Серед них антологію «Карпатська Україна» («Дукля», 1993, № 4), яка, за його словами, «відкриває забуті сторінки закарпатської української літератури міжвоєнного періоду. Поети, представлені в антології, «стали не лише окрасою загальноукраїнської літератури, а й збагатили європейську поезію міжвоєнного періоду. Окремі поети свідчать, на якому високому поетичному рівні була закарпатськоукраїнська література, яке було поетичне мислення та віршування, які теми цікавили поетів, а головне, що закарпатськоукраїнська поезія майже нічим не поступалася перед європейською поезією»¹. Можна погодитися з М. Романом, що в антологію варто було внести твори Ірини Невицької, Федора Лазорика, Миколи Рішка, Леоніда Мосендза, Івана Мацинського та Дионізія Зубрицького. На думку М. Романа, антологію «Карпатська Україна» варто було б поширити на Пряшівщині, щоб з цього видання взяла приклад греко-католицька єпархія, і за прикладом греко-католицької церкви на Закарпатті промовляла до своїх вірників їх рідною народною русько-українською мовою, щоб підтримувала матеріально і морально розвиток художньої літератури, русько-українську мову народу, щоб таким чином розвивала кращі національно-культурні традиції О. Духновича і єпископа Павла Гойдича.

Про бажання бачити у збірниках літератури Закарпаття українських письменників Словаччини, зокрема І. Невицької, Ф. Іванчова, Ф. Лазорика, О. Фа-

ринича та Ю. Боролича, М. Роман писав у рецензії на антологію «Закарпатське оповідання ХХ століття».

М. Роман – автор рецензій збірки оповідань П. Ходанича «Знак дракона», збірок оповідань Ю. Балеги «Загадкові зустрічі», «Ретроспекція», спогадів та есе «З відстані часу», роману «Записки закарпатського сексота», книжок «Юрій Балега. Особистість у вимірі часу», «Епістолярій Юрія Балеги», Н. Ференц «Поетичні горизонти Закарпаття».

М. Роман – автор посібників і підручників для українських шкіл та посібників для студентів. Відомий він і як перекладач з української, російської словацькою педагогічної літератури, релігійної і художньої. Із словацької українською переклав кілька п'єс Яна Слоновича. За переклад п'єс «Петро та Павло», «Надзвичайно сміливий проект» отримав премію імені І. Франка.

За плідну навчально-методичну роботу М. Роман удостоєний відзнак «Відмінник народної освіти», «Заслужений працівник міністерства освіти». Нагороджений медалями за розвиток Східно-Словацького краю, за розвиток університету імені П. Й. Шафарика. Найщасливішим періодом життя М. Роман вважає Банськобистрицький. У цей час, за словами С. Макари, він став «справжнім двигуном» розвитку україністики в Словаччині. Тут двічі обирався членом Академічного сенату філологічного факультету, членом Вченої ради та членом редколегії наукового часопису «Філологічне ревю». У 2002 році за педагогічну роботу нагороджений пам'ятним дипломом. У 2006 році президент України В. Ющенко нагородив М. Романа орденом «За заслуги».

Серед проблем, які хвилюють М. Романа сьогодні, – майбутнє української літератури в Словаччині. Відходить старша генерація письменників, зостається середня і «тій уже за 50 років». Нині у Словаччині зникають українські школи, тому з часом може не стати й української літератури. М. Роман вважає, що необхідно «уповільнити, пригальмувати цей процес, зберегти українську душу, мову ще для кількох генерацій», робити усе можливе, «щоб не зникла наша рідна українська мова і школа»². Знищення народу, нації, стверджує вчений, починається знищенням мови, менталітету, способу мислення.

М. Роман – зразок самовідданого служіння своєму народові, рідній культурі, справжній літописець української літератури Словаччини.

Хай не зрадить Вас, шановний Михайле Петровичу, здоров'я. Нехай у Вашій науковій роботі ще довго горить вогонь творчості.

Примітки

¹ Ювілей професора Михайла Романа (інтерв'ю). *Дукля*. 2005. № 6. С. 55.

² Там само.

Надія Ференц,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;
<https://orcid.org/0000-0001-8597-5387>